

Johan Hos

Nawoord bij Mark Twain's *Leven op de Mississippi*

Johan Hos (1951) vertaalde in 1976 het onvergetelijke verhaal 'A Perfect Day For Bananafish' omdat het nog niet eerder was vertaald en de geschikte lengte had voor de meesterproef op het Instituut voor vertaalkunde in Amsterdam. Via werk van James Baldwin, Peter Behrens, Emile Capouya, Norman Douglas, S.E. Hinton, Emma Hooper, Robert Hughes, Vladimir Nabokov, Richard Price, Mark Twain en anderen, en de vier boeken van J.D. Salinger belandde hij bij Drie vroege verhalen van JDS (Arbeiderspers, 2015). Johan Hos is getrouwd en woont sinds 1999 in Frankrijk. Dit is het nawoord bij de heruitgave van Mark Twain, Leven op de Mississippi, Van Oorscot, 2017.

Nawoord bij Mark Twain's *Leven op de Mississippi*

Eenmaal op het kerkhof wordt duidelijk hoe de verhoudingen lagen. In de hele stad – Elmira, in de staat New York – staan bordjes met pijlen die wijzen naar de plek waar Mark Twain begraven ligt, maar binnen het hek moet je wel weten dat Twain getrouwd was met Olivia Langdon om over het kerkhof naar hun familiegraf toe te kunnen rijden. Met de auto, inderdaad. We zijn wel in Amerika.

Zo was het in 1981. Inmiddels lijkt de lange arm van de Langdons iets minder machtig te zijn geworden, want op het internet is te zien dat er nu een bordje met 'Mark Twain' staat op de plaats waar je uit de auto moet stappen. Dan zie je aan de grafstenen dat Twain zijn vrouw en twee dochters heeft moeten begraven; zijn jongste dochter, Jean, in 1909, een jaar voordat hij zelf overleed. '*...her desolate father sets this stone*' liet hij op haar steen zetten. Op zijn eigen graf staat zijn echte naam: Samuel Langhorne Clemens, met tussen aanhalingstekens 'Mark Twain'.

Het zou nog tot 1937 duren voordat hij hier een echt monument kreeg, toen Clara, zijn enige kind dat hem overleefde, bij het graf een drie meter zesenzestig hoge gedenkzuil liet plaatsen met daarop zijn portret, en dat van haar eigen man. Drie meter zesenzestig is twee vadem, de kleinste veilige vaardiepte voor de raderboten waarop Twain als jongen leerling-loods was geweest. Aan boord werd de diepte van het vaarwater gepeild door een man met een loodlijn, en die gaf de diepte door naar de stuurhut: '...op het merk ... twee!' 'By the mark... twain!' Dit werd Sam Clemens' pseudoniem, en nooit gebruikte hij de twee namen door elkaar. Als hij in hoofdstuk 24 van *Leven op de Mississippi* onder een alias aan boord van een raderboot is en een lid van de bemanning hem herkent, zet hij stippeltjes in plaats van de naam 'Sam Clemens' die de man uitroept.

Life On The Mississippi verscheen in 1883, maar de eerste hoofdstukken, de herinneringen aan zijn tijd als leerling-loods, kwamen al veel eerder uit als *Old Times On The Mississippi*. Twain had aan het begin van de Burgeroorlog, toen het reguliere rivierverkeer was stilgevallen, zijn heil gezocht in het Westen, en was na diverse omzwervingen in San Francisco journalist geworden. Na het schrijven en de publicatie van *The Innocents Abroad, Roughin' It* en *The Adventures Of Tom Sawyer*, was hij begonnen aan *The Adventures Of Huckleberry Finn*, maar met dat boek was hij vastgelopen. De hoofdpersonen Huck en Jim worden op de Mississippi bij de monding van de Ohio overvaren, en op dat moment in het boek wist de schrijver klaarblijkelijk niet hoe het verder moest.

Nu keerde hij terug naar de rivier, met het plan er een soort standaardwerk over te schrijven. Hij reisde van St. Louis naar New Orleans en toen stroomopwaarts terug tot aan Minneapolis-St. Paul. Niet alleen vond hij het materiaal voor dit boek, maar ook de inspiratie om het gestrande *Huckleberry Finn* weer vlot te trekken. Van 'nog een jongensboek', een soort vervolg op *Tom Sawyer* werd deze roman nu de weergalozes 'Great American Novel' waarvoor Twain terecht wereldberoemd is.

De eerste glimp die Twain van zijn toekomstige vrouw opving, was een portretje dat haar broer bij zich had tijdens de reis naar Europa en het Heilig Land,

die hij in 1869 zou beschrijven in *The Innocents Abroad*. Eenmaal terug in Amerika ontmoette hij haar en begon de lange campagne om haar het hof te maken en toestemming te krijgen van haar rijke, vooraanstaande familie om met haar te trouwen. De Langdons zagen niets in hem, de onbeschaafde man uit Missouri en Californië, wiens familie nog slaven had gehad. Verzoeken om informatie over hem leverden niets positiefs op, maar uiteindelijk, en in arren moede, kregen Sam en Olivia toestemming om te trouwen. En niet alleen dat, maar als grote verrassing ook een huis, geld, personeel en alles wat een Langdon maar aan de status van de familie verplicht was. Justin Kaplan schetst in *Mr Clemens and Mark Twain*, zijn biografie van Twain, het beeld van een hulpeloos verrukte bruidegom die bij alles wat hij en zijn vrouw in de schoot geworpen krijgen bijna wanhopig moet juichen.

Olivia had al bij het persklaarmaken van *The Innocents Abroad* de rol overgenomen van enkele andere dames van goeden huize, die Twain had gevraagd om toch vooral alles wat te ruw en onbeschaafd in zijn werk was te verbeteren om het geschikt te maken voor een zo groot mogelijk publiek. Hij wilde niet alleen gepubliceerd worden, maar vooral geld verdienen, en liefst veel ook. Niet tevreden met het aandeel in de winst dat hij van een uitgever kreeg, begon hij met een compagnon een uitgeverij om zijn werk zelf uit te geven – bij voorintekening, aan de man gebracht door een leger rondreizende colporteurs. Aan *Huckleberry Finn* heeft hij op deze manier goed verdiend. (En aan de schitterende *Personal Memoirs* van generaal Ulysses S. Grant. Verontwaardigd over het miezerige contract dat Grant van een uitgever kreeg, had Twain de voormalige opperbevelhebber van de Unie-legers en president overgehaald dit boek door hem te laten uitgeven, tegen een riant 70 procent van de netto-opbrengst. Grant voltooide het met zijn laatste krachten om de schulden die hij door anderen had opgelopen, af te betalen. Het boek leverde zijn nabestaanden uiteindelijk 450.000 dollar op.)

Twain had het natuurlijk goed gezien, die gevoeligheid in het Zuiden omtrent alles wat met de oorlog en het Noorden te maken had. Maar snedige grappen hoorden nu eenmaal bij zijn stijl. Zo schreef hij dat hij tijdens de korte guerrillacampagne aan het begin van de Burgeroorlog in een paar weken ‘...alles had geleerd over strategisch verantwoord terugtrekken wat er over dat onderwerp maar te leren viel.’ Dat zou niemand in het Zuiden hem natuurlijk in dank afnemen. De inwoners van Grand Tower, in Illinois, dragen hem ongetwijfeld nu nog na dat hij schreef dat ze: ‘...nergens ter wereld zoveel witkalk produceerden en uitvoerden, en er tegelijkertijd zo weinig zelf van gebruikten als hier.’

En in 1981 begreep ik aanvankelijk niet waarom het hoofd van de nautische dienst van een rederij in St. Louis me zo beslist vertelde dat die Twain nooit een behoorlijke loods had kunnen zijn. Maar ik had het boek toen natuurlijk nog niet vertaald, en later kwam ik de naam van de man uit St. Louis weer tegen. De raderboot van een overgrootvader van hem was lekgeslagen en begon te zinken. Zo snel, dat de man het dek moest openhakken om zijn vrouw te bevrijden uit de kajuit eronder. Maar het hout was zo vermolmd dat hij met de eerste bijlslag zijn vrouw in de schedel raakte. Op de rivier ging al gauw het verhaal dat dat dek helemaal niet zo vermolmd was geweest en dat die kapitein al jaren zat te wachten op de kans zich van

zijn vrouw te ontdoen. Volgens de familie kende Twain dat gerucht en had hij het verhaal daarom juist in het boek gezet... Ziedaar het begin van een vete die niet onder hoeft te doen voor die tussen de Darnells en de Watsons in dit boek, of die tussen de Grangerfords en de Shepherdsons in *Huckleberry Finn*.

Maar gaandeweg raakte Twain in het nauw. Hij wilde graag rijk worden met zijn werk en de status verwerven die zijn schoonfamilie bezat; tegelijk verafschuwde hij de manier waarop de kolen- en staalbaronnen, van wie hij er verscheidene leerde kennen, hun kapitaal vergaarden. Hij keek terug op zijn tijd als rivierloods als de gelukkigste van zijn leven, maar probeerde rijk te worden door de herinneringen aan die tijd geschikt te maken voor een publiek dat met zijn wereld van toen niets te maken had. ‘We schrijven vrijuit en onbevreesd, maar dan “passen we aan” voordat we drukken,’ is een veelzeggend citaat. Twain is bekend om de natuurlijke spreektaal die hij in zijn boeken gebruikt, maar het is natuurlijk niet letterlijk wat de rabauwen op de rivier bezigden. De taal die ik onderweg van St. Louis naar New Orleans hoorde (...*that goddamned, motherfucking, shit bend...*) zou hij zelf nooit hebben opgeschreven, laat staan dat ze aan het paarse potlood van Olivia was ontsnapt.

Die ‘beschavende’ correcties van Olivia vind je terug in de manuscripten van Twains werk die bewaard zijn gebleven. Bij *Leven op de Mississippi* bleef het niet bij schaven en schrappen, ondanks dat een boek dat bij voorintekening aan de man werd gebracht vooral goed dik moest zijn. Omdat Twain in feite zijn eigen uitgever was, en omdat het boek beschrijvingen bevatte van het in de Burgeroorlog overwonnen Zuiden, werden uiteindelijk hele stukken (in totaal ongeveer 15.000 woorden) geschrapt. De potentiële lezers in het Zuiden – zijn publiek voor dit boek – zouden nooit een boek kopen waarin hun land, hoe grappig ook, op de hak genomen werd. Die geschrapte passages, en een flink aantal zetfouten, zijn in de jaren veertig uit het manuscript gehaald, en in deze vertaling tussen vierkante teksthaken op hun plaats teruggezet.

Hij werd in de loop van zijn leven steeds somberder, cynischer en leed de laatste jaren waarschijnlijk aan depressie. ‘De mens is het enige dier dat kan blozen. Of daar reden toe heeft,’ is een bekend citaat van hem. Cynisch, maar geestig. Dat geestige is wel verdwenen in ‘De natuur van de mens in aanmerking genomen, kan het voortaan alleen maar slechter gaan.’ Gezien het verlies van zijn vrouw en drie van zijn vier kinderen, het feit dat hij failliet ging, maar vooral het innerlijke conflict tussen meneer Clemens en Mark Twain, het oude Amerika van de pioniers en het nieuwe van industrie en vooruitgang, kon dat misschien ook niet anders. Rond de eeuwwisseling bleef hij jarenlang buiten Amerika, en werkte om de schulden uit zijn faillissement af te betalen. De laatste jaren van zijn leven was er weinig meer van hem over dan de sombere, teruggetrokken man in het witte kostuum die zijn kat streelde en van een afstand toekeek hoe de kleine kinderen speelden. Zo beschreef een van die kleine kinderen, mevrouw Dixie Couch, hem toen ik in de zomer van 1981 bij haar op bezoek was.

Mark Twain zou Mark Twain niet zijn geweest als hij niet zijn voordeel had gedaan met het feit dat hij geboren was tijdens de passage van de komeet van Halley. Al lang voor zijn dood schreef hij dat het idee hem wel aanstond om bij de volgende

passage van de komeet 'er tussenuit te knijpen'. En dat gebeurde ook, in 1910. Deze vertaling verscheen voor het eerst in 1984, kort voordat Halley weer langskwam, en Twain had dat ongetwijfeld wel leuk gevonden. Deze vertaler zou deze vertaler niet zijn als hij niet ingenomen was met het feit dat het niet tot de volgende passage van de komeet heeft hoeven duren voordat deze heruitgave het licht ziet.

7 februari 2017